

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ
JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl/Year: 6, Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 4

Aralık/December-2025

Mü'minûn Sûresinde Beyân Meânî ve Bedî' İlimlerinin Yansımaları

Reflections of the Sciences of Bayân Ma'ânî and Badî' in Sûrat al-Mu'minûn

Cemal SANDIKÇI

Öğretim Üyesi, Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
Asst. Lecturer, Ordu University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences
Ordu/TÜRKİYE

cemalsandikci@odu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5767-1161>

Atıf / Citation: Sandıkçı, Cemal. "Mü'minûn Sûresinde Beyân Meânî ve Bedî' İlimlerinin Yansımaları", *Genç Mütefekkirler Dergisi*, 6/4, (Aralık/December 2025), 820-851.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.17927327>

Yayın Bilgisi/Publication Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date Received: 04.10.2025

Kabul Tarihi/Date Accepted: 01.12.2025

Sayfa Aralığı/ Page Range: 820-851

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Yayıncı / Published by: Nihat DEMİRKOL / TÜRKİYE

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Kur'ân-ı Kerîm'in 23. sûresi olan Mü'minûn sûresini belâgat ilimleri perspektifinde inceleyerek, sûrenin dil ve üslup özelliklerini ortaya koymaktır. Araştırmada, sûrenin içerdiği ahlâkî erdemler, insanın yaratılış süreci, geçmiş peygamber kıssaları ve tevhid inancına dair vurgular, belâgatın üç temel disiplini olan meânî, beyân ve bedî' açısından tahlil edilmiştir. Çalışmada yöntem olarak, klasik belâgat kaynaklarından hareketle sûre içerisinden seçilen âyetler örneklem alınmış ve bu âyetler semantik, retorik ve üslup çözümlemelerine tabi tutulmuştur. Analiz sürecinde hem klasik tefsir literatürü hem de modern belâgat araştırmalarından yararlanılarak, sûredeki dilsel ve üslûbî derinlik ortaya konmuştur. Elde edilen bulgular, Mü'minûn sûresinin beyân ilmi kapsamında istiâre, kinâye, teşbîh ve mecâz; meânî ilmi açısından kasr, istifhâm ve itnâb; bedî' ilmi yönüyle ise mukâbele, seci', cinâs ve tıbâk gibi sanatları barındırdığını göstermektedir. Bu sanatlar sayesinde sûredeki anlatım hem anlam hem de ses yönünden zenginleşmiş, mesajın derinliği ve etkileyciliği artmıştır. Bulgular, Mü'minûn sûresinin dönemin edebî standartlarını aşan bir ifade kudreti taşıdığını ve kullanılan belâgat sanatlarının metnin anlam derinliğini artırarak okuyucu üzerinde güçlü bir zihinsel ve ruhsal etki bıraktığını ortaya koymaktadır. Ayrıca sûre, tevhidî mesajın pekiştirilmesi ve toplumsal dönüşüme katkı sağlaması bakımından da dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, Mü'minûn sûresinin belâgat yönü, Kur'ân'ın i'câzını somut biçimde yansıtan güçlü bir örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda çalışma, Kur'ân metinlerinin hem bilimsel hem de edebî yöntemlerle incelenmesinin önemini vurgulamakta ve ilgili literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Kur'ân, Kur'ân, Mü'minûn Sûresi, Belâgat, Üslup, Semantik Analiz.

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine Sūrat al-Mu'minūn, the 23rd chapter of the Qur'ān, from the perspective of the sciences of Arabic rhetoric (‘ulūm al-balāghah) and to reveal its linguistic and stylistic features. The study analyzes the sūrah's emphasis on moral virtues, the process of human creation, the narratives of past prophets, and the doctrine of divine unity (tawḥīd) within the framework of the three fundamental disciplines of rhetoric: ma‘ānī, bayān, and badī‘. Methodologically, selected verses from the sūrah were examined in light of classical rhetorical sources, and these verses were subjected to semantic, rhetorical, and stylistic analyses. During the analytical process, both classical tafsīr literature and modern rhetorical studies were utilized to uncover the linguistic subtlety and stylistic depth of the sūrah. The findings indicate that Sūrat al-Mu'minūn contains rhetorical devices such as isti‘ārah (metaphor), kināyah (metonymy), tashbīh (simile), and majāz (figurative expression) in the scope of ‘ilm al-bayān; qasr (restriction), istifhām (interrogation), and itnāb (amplification) within ‘ilm al-ma‘ānī; and mukābalah (antithesis), saj‘ (rhymed prose), jinās (paronomasia), and tibāq (antithetical parallelism) in ‘ilm al-badī‘. Through these rhetorical features, the sūrah's expression gains richness in both meaning and sound, thereby enhancing the depth and persuasive power of its message. The study further demonstrates that Sūrat al-Mu'minūn surpasses the literary standards of its era, and that its rhetorical artistry intensifies the semantic depth of the text, leaving a profound intellectual and spiritual impact on the reader. Moreover, the sūrah stands out for reinforcing the monotheistic message and contributing to moral and social transformation. In conclusion, the rhetorical dimension of Sūrat al-Mu'minūn serves as a vivid manifestation of the inimitability (i‘jāz) of the Qur'ān. In this regard, the study underscores the importance of examining Qur'ānic texts through both scientific and literary methodologies, providing an original contribution to the relevant scholarly literature.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Qur'ān, Sūrat al-Mu'minūn, Rhetoric, Style, Semantic Analysis.

GİRİŞ

Mü'minûn sûresi, toplamda 118 âyetten oluşan mekkî bir sûredir. Sûre, adını birinci âyette geçen "المؤمنون" (Mü'minûn) kelimesinden almaktadır. İlk âyetinde, kurtuluşa ermiş müminlerin özellikleri sıralanmakta olup, bu müminlerin namazlarını huşu içinde kıldıkları, faydasız ve anlamsız davranışlardan kaçındıkları, zekâtlarını verdikleri, iffetlerini korudukları, emanetlerine ve verdikleri sözlere sadık kaldıkları belirtilmektedir. Sûrede bu niteliklere sahip olan kimselerin, Firdevs cennetine kavuşacaklarına dair müjdeler yer almaktadır.¹ Bu çerçevede sûrenin, bireysel ve toplumsal değerler açısından rehberlik eden bir anlam taşıdığını söylememiz mümkündür.

Mü'minûn sûresi, insanın yaratılışını ve Yüce Allah'ın kudretini derinlemesine ele alır. İnsan, çamurdan alınan bir özden yaratılır, ardından nutfе haline gelir, kemikler oluşturulup adalelerle donatılır ve sonunda bambaşka bir varlık haline gelir. Bu yaratılış süreci, tamamen Allah'ın iradesiyle gerçekleşir. Sûre, insanın geçici bir varlık olduğunu vurgulayarak, ölüm gerçeğiyle yüzleşeceğini ve kıyamet gününde diriltileceğini hatırlatır. Ayrıca, her anın ilahi denetim altında olduğu ve Allah'ın yaratılanlardan habersiz olmadığına dikkat çekilir. Bu, insanın dünyadaki sorumluluklarını ve ahiret hayatına dair bilinci artırmaya yönelik bir uyarıdır.

Sûrede ayrıca Yüce Allah'ın gökyüzünden su indirdiği ve bu suyun, yer yüzünde birçok meyvenin yetişmesine vesile olduğu anlatılır. Bu, hem insanın hem de diğer canlıların yaşamlarını sürdürebilmesi için hayati öneme sahip bir ihsandır. Ancak bu ilahi ihsanın, Allah'ın dilediği zaman ve şekilde ortadan kaldırılabilceği de belirtilir. Yüce Allah'ın kudreti, tüm yaratılmışlara yönelik iyilik ve yardımda bulunma kapasitesini sonsuz bir biçimde barındırmaktadır.

Bununla birlikte, sûrede suyun sadece bitkiler için değil, insanın hayatı ve eğitimi açısından da önemli bir araç olduğuna dikkat çekilir. İnsan için, hayvanlardan alınacak birçok ders olduğu ifade edilerek, doğanın ve hayvanların insanlara öğrettiği bilgiler üzerinde düşünmeye teşvik edilir. Su üzerinde yüzen gemilerin, insanlık için sayısız kolaylık ve menfaat sağladığı da belirtilir. Bu gemiler, deniz yolculuklarını mümkün kılmakta, ticaretin ve ulaşımın sağlanmasında büyük rol oynamaktadır.²

¹ el-Mü'minûn 23/1-11.

² el-Mü'minûn 23/12-22.

Mü'minûn sûresinin ilerleyen bölümlerinde, peygamberlerin hak ve batıl arasındaki mücadelesi ele alınır. Peygamberler, insanın yalnızca Yüce Allah'a ibadet etmesi gerektiğini ve Allah dışında başka varlıklara saygı göstermenin anlamsız olduğunu savunmuşlardır. Ancak, toplumdaki varlıklı kişiler, peygamberleri yalanlamış ve onların insan olmalarını bir eksiklik olarak görerek, melek olmaları gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu tutum, insanların peygamberleri kabul etme noktasında dar bir görüşlülük sergilediklerini ve dini mesajları kendi çıkarları doğrultusunda reddettiklerini gösterir.³ Mü'minûn sûresi, Hz. Peygamber'in tebliğ vazifesi ile görevlendirildiği toplumdaki inkârcılara dair önemli tespitlerde bulunur. Sûrede, Peygamber'in Allah'ın elçisi olarak insanları doğru yola davet etme görevini üstlendiği ancak bu davete karşı koyan toplum kesimlerinin varlığına da değinilir. İnkârcılar, peygamberin getirdiği ilahi mesajı reddederken, toplumsal yapılarındaki güç ve otoritelerini koruma çabası içerisindeyler. Bu inkâr tutumu, Peygamber'e ve onun tebliğine karşı duydukları direncin temelinde, hem dünyevi çıkarlarını hem de mevcut toplumsal düzeni savunma arzusu yatmaktadır.⁴ Mü'minûn sûresi'nin son bölümünde, âhiret hayatına dair uyarılar yer alır. Allah inancını reddeden ve peygamberlerin mesajlarına karşı çıkan kişiler, kıyamet günü suçlarını itiraf ederek yaptıkları yanlışları kabul edeceklerdir. Bu durum, dünyadaki tutumların ahiretteki sonuçlarına dair önemli bir uyarı niteliği taşır.

Mü'minûn sûresi, başta beyân ilmi olmak üzere meânî ve bedî' ilmi açısından pek çok edebî özelliği içinde barındıran bir sûre olarak dikkat çekmektedir. Sûre, iman, ahlâk, sosyal yaşam gibi çok önemli konuları kapsamlı bir şekilde ele alırken, aynı zamanda insanları uyarmak ve onları tevhidî düzene yönlendirmek amacıyla kullandığı edebî yöntemler de büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, sûrenin içerdiği eğitici ve öğretici üslubun anlaşılması, onun derin anlam katmanlarının ve etkili anlatım tarzının daha iyi kavranabilmesi için oldukça gereklidir. Mü'minûn sûresi, sadece dini öğretileri sunmakla kalmaz, aynı zamanda bu öğretileri edebî bir dille sunarak, insan ruhunu ve zihnini etkileme amacını taşır. Bu sebeple, sûrenin âyetlerinde yer alan edebî inceliklerin araştırılması, hem dil bilimi hem de tefsir alanlarında önemli bir inceleme konusu oluşturmaktadır. Bu yazıda, Mü'minûn sûresinin âyetlerinde gizli olan edebî nüanslar ve

³ el-Mü'minûn 23/23-44.

⁴ el-Mü'minûn 23/54-92.

kullanılan retorik teknikler üzerinde durulacak ve bu tekniklerin sûrenin verdiği mesajları nasıl daha etkili bir şekilde ilettiği incelenecektir.

Literatürde, Mü'minûn sûresini belâgat açısından ele alan bazı makaleler ve akademik çalışmalar bulunmaktadır. Özellikle belâgat disiplininin Kur'ân'ı anlama ve açıklama yönüne dair yapılan araştırmalar, İslami ilimlerin çeşitli alt disiplinleriyle de ilişkilendirilmiştir. Bu çerçevede, Serdar Günler tarafından hazırlanan "Mü'minûn Sûresi'nin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezi, sûrenin eğitimsel boyutunu ele alarak farklı bir perspektif sunmaktadır. Ayrıca sûreyle ilgili olarak yayımlanan bilimsel makaleler de dikkat çekicidir. Musa Güler'in "el-Mü'minûn Sûresi 12-14. Âyetlerin Tefsiri Bağlamında İnsanın Yaratılış Merhaleleri Üzerine Bir İnceleme" başlıklı makalesi, yaratılış sürecini tefsirî bir yaklaşımla ele alırken; Murat Özokudan ve Eyüp Yaka'nın "Mü'minûn Sûresi Bağlamında İdeal Mümin Özellikleri" adlı çalışması, mü'min tipolojisini incelemektedir. Lachin Guliyev ve Mehmet Efe'nin kaleme aldığı "Mü'minûn Sûresi'ndeki Kıraat Farklılıkları ve Tefsire Etkisi" başlıklı makale ise, kıraat farklılıklarının anlam ve yorum üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Dahası, klasik dönem belâgat eserleri -özellikle Cürcânî, Sekkâkî, Zemahşerî gibi âlimlere ait metinler- bu alanda temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu eserler, belâgat tekniklerinin teorik temellerini oluşturmakta ve Kur'ân'ın edebî özelliklerinin anlaşılmasında vazgeçilmez bir kaynak teşkil etmektedir.

Bu bağlamda mevcut literatür, hem sûrenin edebî yönüne özel olarak yönelen incelemeleri hem de belâgat ilmi bağlamındaki teorik altyapıyı kapsamaktadır. Mevcut çalışmalar, belâgat tekniklerinin keşfi ve yorumlanmasında önemli temeller sunarken; hâlâ belirli sûrelerde bu unsurların bütünsel bir analizine ve karşılaştırmalı örneklerle ihtiyacı bulunmaktadır.

1. Belâgat İlmi ve Mü'minûn Sûresinde Belâgat

Kelime anlamı "varmak", "ulaşmak" demek olan belâgat, terim olarak doğru bir mânayı kendisine uygun olan ifâdelerle anlatmak anlamına gelir.⁵ Belâgat hem kelâm hem de

⁵ Ebû Osmân 'Amr b. Bahr el-Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn* (Beyrut: y.y., 2004), 26; Ebu Ali Hasan el-Kayrevânî el-Ezdî İbn Râşık, *el-'Umde fî mehâsini'ş-şi'r ve âdâbih ve nakdih* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1988), 1/418-431; Muhammed b. Ali b. Ali et-Tehânevi, *Keşşâfû Istılâhati'l Fünûn* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1999), 1/187; Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükrim b. Ali b. Ahmed İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab* (Beyrut: y.y., t.y.), 8/419-420; Eyyûb b. Bekâ el- Hüseyinî Ebû'l Bekâ, *el-Küllîyyât*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 236.

mütekellim, yani konuşanın niteliği olarak kullanılır. Bu ilim beyân, meânî ve bedî‘ olmak üzere üç bölüme ayrılır.

1.1. Mü’minûn Sûresi’nde Beyân İlmi Uygulamaları

البيان /Beyân kelimesinin lügât anlamı “ortaya koymak”, “bir şeyi açık ve anlaşılır haline getirmek” anlamlarına gelir.⁶ Beyân terim olarak bir manayı farklı söz ve usûllerle ifade etmeyi öğreten ve belirli üsûl ve kuralları olan bir ilim olarak tanımlanır.⁷ Beyân belâgat ilmini meydana getiren meânî, beyân ve bedî‘ ilminin içerisinde yer alır. İlmi beyân, teşbîh, istiâre, mecâz ve kinâye olmak üzere dört bölüme ayrılır.⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de beyân şöyle buyrulur:

هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ

“İşte bu, insanlara bir açıklama ve Allah’tan korkanlar için bir hidâyet rehberi ve bir öğüttür.”⁹ Bu âyette beyân kelimesi açıklama, tafsîl etme anlamında kullanılmıştır. Bakara sûresinde ise bu kelimedenden türeyen “tebeyyene” kelimesi yer alır. وَكُلُّوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَبَيِّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ “Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarınca) kadar yiyin, için.”¹⁰ Bu âyette ise يَبَيِّنُ muzari fiili açığa çıkmak, ayrılmak, ayırt edilmek anlamına gelir.¹¹

Beyân ilminin önde gelen şahıslarından bir kaç şunlardır: Ebû ‘Ubeyde Ma’mer b. Müsennâ et- Temîmî (öl. 210/825). Müsennâ’dan sonra el-Câhız (ö. 255/869), Ebû Hilâl el-‘Askerî (ö. 400/1009) ve Abdülkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078) bu ilmin önder şahsiyetleri arasında yer alırlar.¹² Beyân ilmi teşbîh, istiâre, kinâye ve mecâz olarak dört bölüme ayrılır.

⁶ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 13/67; Mecduddin Muhammed b. Ya’kûb Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît* (Beyrut: Mektebetü tahkiki’t-türâs fi müesseseti er-Risâle, 1987), 1526; Ebû Ya’kûb Yusuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhü’l-‘Ulûm* (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1407/1987), 162; Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhirü’l-Belâğa fi’l-Meânî ve’l-Beyân ve’l-Bedî‘*, thk. Yusuf es-Sameyî (Beyrut: el-Mektebetü’l-‘Asriyye, 1999), 216; Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Beyan”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Erişim 25 Aralık 2024); İrfân Matrâcî, *el-Câmi’ li Funûni-Lügati’l-‘Arabiyye ve’l-‘arûz*, (Beyrut: y.y.t.y.), 105.

⁷ Sekkâkî, *Miftâhü’l-‘Ulûm*, 162; Abdü’l-Fettâh Feyud Besyûnî, *‘İlmü’l-Beyân* (Kahire: y.y.2004), 11-12.

⁸ Besyûnî, *‘İlmü’l-Beyân*, 11-12.

⁹ Âl-i ‘İmrân 3/138.

¹⁰ el-Bakara 2/187.

¹¹ el-Bakara 2/187.

¹² Seyyid Ahmed Hâşimî, *Cevâhirü’l-Belâğa fi’l-Meânî ve’l-beyân ve’l-bedî‘* (Beyrut: Mektebetü’l-‘Asriyye, 1999), 216-217; Abdülazîz ‘Atîk, *‘İlmü’l-Meânî*, 13-14.

1.1.1. Teşbîh ve Mü'minûn Sûresi'nde Teşbih Örnekleri

Teşbîh شَبَّهَ mâzi fiilinin tef'îl bâbına çevrilen şeklinin mastar formu olup, kelime olarak “bir şeyi başka bir şeye benzetmek, teşbih etmek” demektir.¹³ Terim anlamı ise, belirli bir amaç için bir edât (kâf vb.) ile aralarındaki ortak nitelikten dolayı bir şeyi başka bir şeye benzetmektir.¹⁴ Teşbihte müşebbeh, müşebbeh bih, vech-i şebah ve teşbih edâtı olmak üzere dört unsur bulunur. Bu sanatlarda birçok amaç gözetilir. Örneğin müşebbehin durumunu belirtmek, sevilmemesini ve önem verilmemesini sağlamak için müşebbehi çirkin göstermek ve müşebbehin durumunun miktarını ortaya koymak vb. gayelerle teşbih sanatını başvurulur.¹⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan teşbihî üslûbun mahiyet ve hikmeti nihai anlamda yalnızca Yüce Allah'ın ilminde sabittir. Müfessirler bu tür âyetler üzerinde çeşitli te'vil ve değerlendirmelerde bulunsalar da, bu anlatımların maksad-ı hakikîsini en doğru ve kuşatıcı biçimde bilen ancak Allah Teâlâ'dır.

İnsan sûresinde şöyle buyrulur:

إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا “Onları gördüğünde kendilerini, etrafa dağılmış inciler sanırsın.”¹⁶ Âyette “etrafa dağılmış inciler” ibaresinde teşbîh sanatı bulunmaktadır. Bu âyet cennet hizmetkârlarının nuranî, saf ve göz kamaştırıcı güzelliklerini okuyucunun hayalinde canlandırır. İnci imgesi, değer ve nezâketi de ima eder; böylece âyet sadece görsel değil, duygusal bir yücelik de aktarır. Âyetteki “etrafa dağılmış inciler” ifadesi, açık teşbîh sanatının klasik bir örneğidir. Hem beyân ilminin (teşbîh) hem de bedî' ilminin (tasvîr ve hayal güzelliği) unsurlarını bir araya getirerek cennet sahnesine parlak ve zarif bir estetik kazandırmaktadır.

Bir başka âyette ise şöyle buyrulur:

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yütane bulunan bir tohum gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah, lütfu geniş olandır,

¹³ İbn Râşık, *el- 'Umde fî mehâsini 'ş-şî'r ve âdâbih ve nakdih*, 1/488-190; Abdülkâhir el-Cürcânî, *Esrârü 'l-Belâğa* (Kâhire: Matbaatü'l-Medenî, 1992), 90.

¹⁴ İbnü Râşık, *'Umde*, 1/488-490; Hatip Muhammed b. Abdurrahmân el- Kazvînî, *el-İzâh fî 'ulûmi 'l-belâğa*, (Beyrut: y.y., 1400/1980), 2/328; Abdurrahmân Habenneke el-Meydânî, *el-Belâğatü 'l- 'arabiyye, usûsuhâ ve funûnuhâ* (Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1996), 2/161.

¹⁵ Sekkâkî, *Miftâhü 'l- 'Ulûm*, 340-342.

¹⁶ el-İnsan 76/19

hakkıyla bilendir.”¹⁷ Bu âyette geçen كَمَثَلِ حَبَّةٍ ibâresinde teşbihi anlatım vardır. Bu teşbîh, infakın sonucundaki ilâhî bereketi, çiftçinin tanıdığı bir olgu (tohum/başak/çoğalma) üzerinden anlatır. Böylece soyut sevap kavramı, somut bir tarla manzarasıyla zihinde canlanır. Bu, hem didaktik hem de duygusal etkiyi güçlendirir. Âyette Allah yolunda yapılan infakın sınırsız bereketi güçlü ve etkileyici biçimde ifade edilmiştir.

Sûredeki teşbih sanatına dair âyetler şunlardır:

“Nitekim kaçınılmaz bir âkıbet olarak onları o korkunç ses yakalayiverdi. Böylece sel süprüntüsüne çevirdik onları! Zâlimlerin canı cehennme.”¹⁹

1.1.2. İstiâre ve Mü'minûn Sûresi'nde İstiâre Örnekleri

¹⁷ el-Bakara 2/261.

cümlesinde istiâre vardır. İstiâre, tasrîhiyye, mekniyye gibi bölümlere ayrılır. Kur’ân’da bir âyette şöyle buyrulur:

خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de kalın bir perde bulunmaktadır ve onlar için büyük bir azap vardır.”²³ Yüce Allah bu âyette hakkı kabul etmeyenlerin kalplerini, kurtuluşa çağıran Allah elçilerini dinlemedikleri için kulaklarını, hidâyet nurunu görmek istemedikleri için de gözlerini kapatmış üzeri örtü ile örtülmüş ve mühürlenmiş bir kaba benzetmiştir. Âyet hakkı bile bile reddeden kimselerin kalbî ve ruhî durumunu tasvir eder. Buradaki “mühürleme” ve “perde” ifadeleri, hakikati kabul etmeye yönelik içsel kabiliyetlerin kendi iradî inatları sebebiyle işlevsiz hâle geldiğini anlatır. Âyet, Allah’ın mühürlemesini keyfî bir cezalandırma değil, kulun ısrarlı inkârının bir sonucu olarak sunar. Yani insanın sürekli reddedişi, sonunda kendi iradî tutumunun mühürlenmesine yol açar anlamını taşır.

Âyetteki metaforlar, kalp-kulak-göz üçlüsünü manevî idrak kapasitelerinin sembolü olarak kullanır. Yine âyette hakikati duymak, görmek ve hissetmek istemeyen kimselerin ruh hâli, mühürlenmiş kap ve kalın perde benzetmeleriyle, kalıcı bir gaflet ve ilâhî azaba mahkûmiyet şeklinde özetlenmiştir.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا “Hep birlikte Allah’ın ipine sımsıkı yapışın.”²⁴ Bu âyette Kur’ân-ı Kerîm istiare yoluyla ipe benzetilmiştir.

Sûredeki istiâre sanatına dair âyetler şunlardır:

1. Örnek

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقُ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ “Andolsun biz üstünüzde yedi yol yarattık. Biz yaratılanlardan habersiz değiliz.”²⁵ Yüce Allah bu âyette “yedi yol” kavramından bahsetmektedir. Burada yedi gök istiare yoluyla üstüste konulan takunyaların bağlarına benzetilmiştir.²⁶ Bu âyette Yüce Allah göklerin yaratılışındaki kudretini hatırlatmakta ve yaratılan her şeyden haberdar olduğunu vurgulamaktadır. Âyet, “yedi yol” ifadesiyle yedi kat gökleri ima eder; bu tabir istiare yoluyla günlük hayattaki katmanlı, üst üste bağlanmış nesnelere benzetilerek Allah’ın yaratışındaki kudret ve düzen vurgulanır.

²³ el-Bakara 2/7.

²⁴ Âl-i ‘İmrân 3/103.

²⁵ el-Mü’minûn 23/17.

²⁶ Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsîr*, 2/306.

2. Örnek

“Bizim gözetimimiz altında ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Buyruğumuz geldiğinde sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer çift hayvan ile kendileri aleyhinde hüküm kesinleşmiş olanların dışındaki aileni gemiye al, ama o haksızlığa sapmış olanlar konusunda sakın bana bir şey söyleme. Onlar kesinlikle boğulacaklar!”.²⁷ Âyette اصْنَعُ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا / “Gözetimimiz altında gemiyi yap buyurulmaktadır. Nûh’a hitap edilen bu âyet, tufan öncesi gemi yapım emrini aktarır. Ana vurgu ise Allah’ın doğrudan gözetimi ve koruması altında yürüyen bir ilâhî projedir. Allah Teâlâ koruma ve gözetme konusuna aşırı derecede önem verildiğini vurgulamak üzere “gözlerimiz” kelimesini kullanarak bütün varlığın tamamıyla kendisinin koruma ve güvencesi altında olduğunu ifade etmektedir. Zira bir şeyi koruyan koruma fiilini sürekli olarak gözüyle gerçekleştirir. Yüce Allah istiâre yoluyla koruma ve kollama anlamında “göz önünde bulundurma” ifadesini kullandığı anlaşılmaktadır.²⁸ Sonuç olarak Allah’ın Nûh’a verdiği emri ilâhî koruma ve gözetim metaforuyla kuvvetlendirir.

فَذَرَهُمْ فِي غَمَرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ

²⁷ el-Mü'minûn 23/27.

okuyucunun zihninde canlı bir imge oluşturur. Peygamber için sabır ve teselli, düşmanlar için ise uyarı niteliği güçlenir.

4. Örnek

وَلَا تُكَلِّفْ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

“Biz hiç kimseyi gücünün yettiğinden fazlasıyla yükümlü kılmayız. Katımızda hakkı söyleyen bir kitap vardır., onlara haksızlık edilmez.”³¹ Âyet, Allah’ın kullarına güçlerinin üstünde sorumluluk yüklemeyeceğini ve O’nun katındaki “kitabın” (ilâhî kayıt defteri, amel defteri ya da Levh-i Mahfûz) her şeyi hak ile ortaya koyduğunu bildirir. Âyette adalet vurgusu ön plandadır. Şöyle ki âhiretti hiç kimseye haksızlık edilmeyecektir. Âyette *كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ* / *hakkı söyleyen, konuşan kitap* cümlesi yer almaktadır. Zira söz söylemek, sadece dili ile konuşan kimselere mahsustur. Halbuki kitabın dili yoktur. Yüce Allah, kitabın son derece açıklayıcı ve delillerini ortaya koyucu olduğunu vurgulamak ve onu konuşan dile benzetmek maksadıyla istiare yoluyla kitabı "Konuşma" sıfatı ile nitelemiştir.³² Bu anlatım, ilâhî adaletin şaşmazlığını ve Allah katındaki kayıtların kesinliğini güçlü biçimde hissettirir. Âyette kitap sanki mahkemede konuşan bir şahit gibi tasvir edilerek, inkâr edilemez bir delil ortaya konur. Âyet, Allah’ın adaletini ve kayıtların kesinliğini, “konuşan kitap” metaforu ile son derece etkili ve canlı bir biçimde yansıtır. Kur’ân-ı Kerîm’de Necm sûresinde Yüce Allah Hz. Peygamberi kastederek şöyle der:

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ “O kendi hevasından konuşmaz.”³³ ifadesinde “nutk” (konuşma) fiili, istiâre yoluyla anlam genişlemesine uğramış ve bu yönüyle mecazî bir mahiyet kazanmıştır.

1.1.3. Kinâye ve Mü’minûn Sûresi’nde Kinâye Örnekleri

Bir şeyi açıkça söylemek gizlemek anlamına gelen كنى fiilinin masdar şeklidir. Terim anlamı ise bir sözü, gerçek anlamına gelebilecek şekilde, onun dışında başka bir anlamda kullanmaktır.³⁴ Kinâye, telvîh, remz, îmâ, ta’rîz gibi bölümlere ayrılır. Telvîh, kinâyede asıl mana ile kinâye yoluyla kastedilen mâna arasındaki vasıtaların çok olmasına

³¹ el-Mü’minûn 23/62.

³² Sâbûni, *Safvetü’l-Tefâsîr*, 2/316.

³³ en-Necm 53/3.

³⁴ Abdülkâhir Cürcânî, *Delâilü’l-Îcâz* (Kâhire: Matbaatü’l-Medenî,1992), 306; Sekkâkî, *Miftâhü’l-’Ulûm*, 402-412; Celâlüddin es-Suyûtî, *Mu’terekü’l-akrân fî Îcâzi’l-Kur’ân* (Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-’İlmiyye, 1988), 2/216; Ahmed Mustafa el-Merâğî, *’Ulûmu’l-Belâğâ* (Beyrut: y.y. 1984), 279-291; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri Belâgat* (Ankara: y.y., 1980), 175.

denilir.³⁵ هو كثير الرماد “Onun külü çoktur” cümlesinde telvîh sanatı vardır. Bu cümledeki külün çok olması için çok odun yakmayı, çok odun yakmak da çok miktarda yemek ve ekmek pişirmeyi zorunlu kılar. Yemek ve ekmeğin çokluğu da yiyen kimselerin fazla oluşuna delâlet eder. Bu durum da misâfirlerin çokluğuna, eğer misafir çok ise bu durum bahsi geçen kişinin cömert bir kişi olduğuna delil olur. Remz ise bir kelimenin yakın ve uzak mânâları arasındaki az veya kupalı olması halinde buna remz denilir.³⁶ هو عظيم “O kafası büyüktür” Bu cümledeki kafası büyüktür ifadesi, koca kafalı. Yani kafası pek çalışmaz demektir.³⁷ Îmâ ise uzak ve yakın anlamlar arasındaki araçların az olması ya da hiç aracı olmazsa bu duruma îmâ denilir.³⁸ Ta’rîz ise söylenin bir sözü üstün bir yetenekle anlamından başka bir yere çevirmek demektir.³⁹

Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur:

أَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَنْهَا *“Sahibi, çardakları yere çökmüş haldeki bağı uğruna yaptığı masraflardan ötürü çırpınmaya başladı.”*⁴⁰ Âyette geçen كَفَّيْهِ cümlesi pişmanlık ve üzüntüden kinayedir. Çünkü pişman olan kişi genellikle sağ elini sol elinin üzerine koyar.

Bir başka âyette Yüce Allah şöyle buyurur: ⁴¹ أَوَمَنْ يُنَشِّئُ فِي الْحُلِيِّةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ *“Mücadelede başarısız olarak ömrünü süslenmekle geçirecek olan kız çocuğu mu?” diye öfkeyle sorar.*⁴² Âyette zikri geçen الْحُلِيِّةِ “süs içinde yetişen” ibâresiyle kadın kastedilmiştir.

Sûrede kinaye sanatına örnek

Örnek 1

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعِ الْفُلَكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ

“Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: “Bizim gözetimimiz altında ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Buyruğumuz geldiğinde sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer hayvan ile kendileri aleyhinde hüküm kesinleşmiş olanların dışında aileni gemiye al, ama

³⁵ İbnü Râşık, *el-‘Umde*, 1/517-518; Sekkâkî, *Miftâhü’l-‘Ulûm*, 411.

³⁶ Sekkâkî, *Miftâhü’l-‘Ulûm*, 411.

³⁷ Teftâzânî, *Muhtasârü’l-Meânî*, 380.

³⁸ İbnü Râşık, *el-‘Umde*, 1/513-515.

³⁹ Abdurra’uf Feyzü’l-Kadîr el-Münavi, *Şerhü’l-Câmi’s-sağîr* (Beyrut: y.y., 1938), 3/481 (No: 4044)

⁴⁰ el-Kehf 18/42.

⁴¹ ez-Zuhurf 42/18.

⁴² ez-Zuhurf 42/18.

o haksızlığı sapmış olanlar konusunda sakın bana bir şey söyleme! Onlar kesinlikle boğulacaklar.”⁴³ Âyette Yüce Allah Hz. Nuh'a hitaben "Gözümüzün önünde ve kontrolümüz altında gemiyi yap" şeklinde bir emir verildiğinden ve bunun O'nun öğrettiği şekilde yapılması gerektiği anlatılmakta, ekmek pişirilen tandırdan su fışkırdığında ifâdesi ise kinâye babında bir anlatım vardır. Müfessirlere göre bu anlatım Yüce Allah'ın Hz. Nûh'a kavminin helâk olacağına dair bir işaret verdiğinin kanıtıdır. Sonuç olarak âyetteki anlatım, istiâre ve kinâye sanatlarının bir arada kullanıldığı bir örnektir. “Gözümüzün önünde gemiyi yap” ifadesi, Allah'ın mutlak denetimini vurgulayan canlı bir metafor sunarken, tandırdan su fışkırması benzetmesi, helâkin önceden işaret edilmiş olmasını güçlü bir biçimde ima eder. Bu sayede hem ilâhî kudret hem de peygamberin rehberliğine dikkat çekilmiş olur. Âyette geçen وَفَارَ التَّنُّورُ cümlesi şiddetten kinâyedir. Araplar savaş başladı ifadesi için حَمِيَ الْوُطَيْسُ ibâresini kullanırlar.⁴⁴

1.1.4. Hakikât ve Mecâz kavramı ve Sûredeki Mecâzî Anlatımlar

Bir lafzın konulduğu anlamda kullanılmasına hakikat denilir.⁴⁵ Mecâz ise جاز fiilinin ism-i zaman, ism-i mekân ve mimli masdar) şekli olup, gelip geçilen yer, zaman veya gelip geçmek demektir.⁴⁶ Belâgat ilminde mecâz hakikî ve mecâzî anlam arasında bir alaka olduğu ve hakiki anlamı kastetmeye engel olan bir karîne bulunduğu için vazedildiği manadan ayrı bir manaya kullanılan kelimedir.⁴⁷ Mecâz-ı Mürsel ise hakiki anlamın dışında kullanılan ve alâkası benzerlik dışında bir şey olan lafza denir.⁴⁸ Mecâz-ı mürseli meydana getiren alâkalardan bazıları şunlardır: sebebiyyet, müsebbebiyet, cüziyyet, külliyyet, mahalliyyet vb.⁴⁹

Ğâfir sûresinde Yüce Allah şöyle buyurur:

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ

“Size işaretlerini gösteren, sizin için gökten rızık (yağmur) indiren O’dur. Ama Allah’a yönelenden başkası (bundan) ders çıkarmaz.”⁵⁰ Yüce Allah bu âyette kâinatta câri bir takım hâdiselere dikkat çekmek üzere yağmurun yağmasının sebebinin kendisi olduğunu

⁴³ el-Mü’minûn 23/27.

⁴⁴ Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsîr*, 2/311.

⁴⁵ Nâyif Ma’rûf, *el-Mu’cezü’l-Kâfi fî ‘Ulûmi’l-Belâğa* (Beyrut: y.y., 1997), 10.

⁴⁶ Sadruddun Teftâzânî, *el-Mutavvel ‘ale’t-Telhîs* (İstanbul: Matbaa-i amire, 1891.), 352-354.

⁴⁷ İbn Reşîk, *el-‘Umde*, 1/456-460; el-Merâğî, *‘Ulûmu’l-Belâğa*, 229.

⁴⁸ Bulut, *Belâgat-Beyân-Bedi*, 227, Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 110; Tahirü’l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, 91.

⁴⁹ Kazvîni, *el-İzâh*, 2/397; Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, 96.

⁵⁰ el-Ğâfir 40/13.

ve bundan dolayı bundan ancak inancı güçlü mü'minlerin ibret ve ders alacaklarını ifade ediyor. Âyette ayrıca Allah (c.c) rızkı zikretmiş, ama yağmuru kastetmiştir. Bu neticeyi söyleyip sebebi kastetme durumuna işâret eder.⁵¹

Nûh sûresinde ise şöyle buyrulur:

“*Kendilerini* وَإِنِّي كَلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِنَعْفُرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصْرُوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا *bağıslaman için ben onları ne zaman çağırdıysam, parmaklarını kulaklarına tıkadılar; elbiselerini başlarına bürüdüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler.*”⁵² Yüce Allah bu ayette insanları iman etmeye davet eden elçilerin davet sırasında muhataplarının parmaklarını kulaklarına tıkayarak hakkı duymalarına engel olduklarından bahsetmektedir. Âyetteki “parmaklar” ibâresinden maksat parmak uçlarıdır. Burada parmaklar zikri küllî, fakat kastedilen irâde edilen ise biri kastedilir. Ve burada mecâz-ı Mürsel söz konusu olmuştur.

Nisâ sûresinde ise

“*Yetimlere mallarını verin.*”⁵³ âyeti yer alır. Âyette Yüce Allah yetimlere haklarının tam olarak verilmesini emir uslûbuyla talep etmektedir. Belâgat âlimleri âyet daha evvel yetim kalıp da buluş çağına erenlere mallarının verilmesi emredildiğini, bunun da geçmişi gözönünde bulundurma kabilinden bir duruma işâret ettiğini, sonuçta bu âyette mecâz-ı Mürsel bulunduğu kanaatindedirler.⁵⁴

Mü'minûn suresinde mecaz-ı Mürsel ile ilişkilendirilebilecek âyet:

Örnek 1

لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْحٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

“*Rbbim beni geri gönder de geride bıraktığım dünyada iyi işler yapayım*” der. Hayır onun söylediği bu söz boş laftan ibarettir. Önlerinde yeniden diriltilecekleri güne kadar bir *berzâh* vardır.”⁵⁵ Âyet insanoğlunun ömrünün boşa harcadığı bölümlerinde iyi davranışlar yapması için Yüce Allah’tan tekrar dönüş talep ettiği anlatılmaktadır. Bu ifâde dünya hayatında gerek ibâdet gerekse sosyal ilişkiler ve pratikler bağlamında insanoğluna ihsân edilen vakti iyi değerlendirmeyenlerin pişmanlıklarına dair bir açıklama ifade eder. Dolayısıyla böyle bir pişmanlık ve nedâmet yaşamamak için dünyada iken en güzel, en

⁵¹ Tehanevî, *Keşşâfu Islahâti'l-Fünûn*, 1/296.

⁵² en-Nûh 71/7.

⁵³ en-Nisâ 4/2.

⁵⁴ Kazvîni, *el-İzâh*, 2/402.

⁵⁵ el-Mü'minûn 23/100.

anamlı davranışlarla meşgul olmak mecburiyeti vardır. Bu âyette *إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا* / *bu söz boş laftan ibarettir* cümlesinde mecâz-ı Mürsel vardır. Buna zikri cüz irâdetü'l- kül yani parçayı zikredip bütün kastetmek denilir. Âyette “kelime” zikredilerek ederek onu söyleyen kastedilmiştir. Âyetteki mecâz-ı mürsel kullanımı, insanın pişmanlığını somutlaştırırken, aynı zamanda eylemsizlik ve boş söz ile ibret alınması gereken sonucu etkili bir şekilde aktarır. Bu, hem anlam yoğunluğu hem de belâğî incelik açısından dikkat çekici bir örnektir. Sonuç olarak âyet, insanın dünya hayatında ihsan edilen zamanı iyi değerlendirmemesi hâlinde, ölüm sonrası pişmanlık ve nedâmet yaşayacağını anlatır.

1.2. Mü'minûn Sûresinde Meânî İlmi Uygulamaları

‘İlmü’l-Meânî kendisi aracılığıyla muktezâ-yı hâl’e (durum ve yerine) göre söylenen cümlelerin durumunu inceleyen bir ilim dalıdır. Durum değiştiği taktirde sözün şekilleri de değişim gösterir.⁵⁶ Arapçada cümleler ya haber nitelikli veya inşâî olarak söylenirler. Haber herhangi bir cümleyi irâd eden kimse için doğrulama ya da yanlışlama yapma imkanı olan cümleler kastedilmektedir. İnşâî cümleler ise haber cümlelerinin aksine bir sözü söyleyen kimseye doğru ya da yanlış deme imkanı olmayan cümlelerdir.⁵⁷ Bunlar emir, nehiy, istifhâm, temenni, nidâ, kasr, vasl ve fasl, İcâz, itnâb, musavât, takdim ve te’hir ile zikir ve haziftir.

1.2.1. Emir

Emir, isti’lâ yoluyla bir işin yapılmasını istemektir.⁵⁸ Bu bazen emir fiil kalıbıyla, bazen emr-i gaip kalıbıyla, bazen emir anlamına gelen ism-i fail ile bazen de emir fiil yerine kullanılan masdar aracılığıyla gerçekleşir. Örneğin bir âyette şöyle buyrulur:

يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَأَتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا “*Ey Yahyâ! Kitaba var gücünle sarıl!*” dedik ve ona *henüz çocukken hikmeti verdik.*” buyurulmaktadır.⁵⁹

Bir başka âyette ise Yüce Alla şöyle buyurur: ⁶⁰ *لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ* “*Varlıklı olan varlığından harcasın.*”⁶¹ Âyette imkânı yerinde olanların imkânı nisbetinde infâk etmesi emr-i gaib kipiyle talep edilmektedir.

Mâide sûresinde ise şöyle buyrulur:

⁵⁶ Behâuddin Ahmed b. Ali es-Subkî, ‘*Arûsu’l-efrâh*, thk. Abdulhamid Hindâvi (Beyrut: y.y. 2003), 1/96.

⁵⁷ Sekkâkî, *Miftâhü’l-‘Ulûm*, 318.

⁵⁸ Sekkâkî, *Miftâhü’l-‘Ulûm*, 302-307.

⁵⁹ Meryem 19/12.

⁶⁰ et-Talâk 657.

⁶¹ et-Talâk 657.

“يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ” *iman edenler! Siz kendi sorumluluklarınıza dikkat edin. Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah’adır ve yapmakta olduğunuz her şeyi o zaman Allah size bildirecektir.*”⁶² Âyette gerçek iman sahiplerinin hak yolda istikamet aldıkları taktirde asla hiç kimsenin kendilerine zarar veremeyecekleri anlatılmaktadır. Âyette عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ ibâresi emir anlamı ifade eder. Mülk sûresinde ise, فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ

“O alevli ateşin mahkûmları artık rahmetten mahrumdurlar.”⁶³ buyrulur. Âyette فَسُحْقًا emir ifade eden mastar bir kelimedir.

Arap gramerinde emir fiiller siyâk ve sîbâk münasebetiyle anlaşılan başka anlamlarda da kullanılırlar. Bu durumda emir fiil asıl konumundan çıkarak sözün gelişinden anlaşılabilir başka anlamlara bürünür. Bu anlamlar bazen irşâd, bazen dua, bazen de iltimâs anlamlarında kullanılır. Buna ilâveten emir fiil temennî, tahyîr, ihânet, teshîr, tehdîd, tesviye ve taaccüp gibi anlamlar da ifâde eder. Duâ Allah’tan bir işin olmasını talep etmek anlamındadır.⁶⁴ Bir âyette şöyle buyrulur:

“قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاخْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي” *Mûsâ “Rabbim!” dedi, “Gönlüme ferahlık ver.”*⁶⁵ ; “İşimi bana kolaylaştır.”⁶⁶ ; *Dilimden düğümü çöz.”*⁶⁷ Bu âyetlerde emir fiiller duaya yönelik anlamlar ifade eder. İltimâs seviye itibariyle birbirine yakın olanların birbirlerine iş talebinde bulunması demektir. İmrü’l-Kays (ö. 545) bir şiirinde şöyle der: “فَقَا نَبَّكَ مِنْ ذِكْرِي حَبِيبٍ وَمَنْزِلٍ بِسْفِطِ اللَّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْلٍ” *Arkadaşlar ikiniz durun, Sevgiliyi ve onun Dehûl ile Havmel arasında bulunan sıktı’l-Livâ’daki yurdunu anıp ağlayalım.*”⁶⁸ Bu beyitte geçen “arkadaşlar durun” şeklindeki ibâre aynı seviyedekilere olan emir anlamındadır.

Tehdît amaçlı emir ise bir şeyin meydana gelmesi durumunda o işi yapanın zarar göreceğinin anlatılmasıdır. Örneğin Zümer sûresinde şöyle buyrulur:

⁶² el-Mâide 5/105.

⁶³ el-Mülk 67/11.

⁶⁴ Muhammed Said İsbir-Bilâl Cüneydî, eş- Şâmil (Beyrut: y.y.,1998), 181.

⁶⁵ Tâhâ 20/25.

⁶⁶ Tâhâ 20/26.

⁶⁷ Tâhâ 20/27.

⁶⁸ ez- Zevzenî, Şerhu’l- Muallkati’l- ‘Aşr (Beyrut: y.y., 1918), 7.

“De ki ona: “İnkârcı tutumunla biraz eğlenedur bakalım!”⁶⁹ Bu âyette emir fiili tehdit anlamını ifade eder. Ta’accup demektir. İsrâ sûresinde Yüce Allah şöyle buyurur:

أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا

“Bak işte, senin hakkında ne türlü benzetmeler yapıyorlar! Böylece yoldan saptılar, bir daha da doğru yolu bulamıyorlar.”⁷⁰ Bu âyette أَنْظُرْ emir emr-i hâzır kipi ta’accup/şaşkınlık anlamında kullandığı anlaşılmaktadır.

1.2.2. İstifhâm

İstifhâm اِسْتَفْهَم /anlamak fiilinin istifâl babına aktarılmış اِسْتَفْهَم fiilinin masdar şeklidir. Genel olarak anlamı bilinmeyen bir şey hakkında bazı soru edâtlarıyla kurulan cümlelerdir. Bunlardan en çok kullanılanı هل ile أ (hemze)’dir.

Hemze ile tasavvur ya da tasdik ile ilgili iki şeyden biri hakkında bilgi talep edilir. Tasavvurda müfred bir şeyi öğrenmek arzu edilir. Örneğin أَمَحَمَّدٌ مُسَافِرٌ أَمْ اِسْتَفْهَمَ bir şeyi öğrenmek arzu edilir. Örneğin اِسْتَفْهَمَ اِسْمُ مُحَمَّدٍ “Muhammed mi yolcu, yoksa Ahmed mi? cümlesinde olduğu gibi. Hemze ile tasdik sorusu ise bir hükmün sabit olup olmadığının tespitini yapmak üzere sorulur. Örneğin Enbiyâ sûresinde Yüce Allah şöyle buyurur: ⁷¹ قَالُوا ءَأَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا بِالْهَيْئَةِ يَا إِبْرَاهِيمُ “Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın, ey İbrâhim?” diye sordular.”⁷² Âyet-i celîlede putları kıranın Hz. İbrâhim olduğunu bildikleri halde bu soruyu tekrar sordukları anlaşılmaktadır. Burada nasıl olur! anlamında taaccüp söz konusudur.

هل (Hel) soru edatı sadece tasdik amaçlı olarak kullanılır.⁷³ Mü’minûn sûresindeki istifhâm muhtevâlî âyetler şunlardır:

Örnek 1

اِيْحْسِبُونَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ “Sanıyorlar mı ki, onlara verdiğimiz servet ve oğullar ile...”⁷⁴ Âyet, inkâr edenlerin sahip oldukları servet ve çocukları bir lütuf olarak görüp şırmalarını eleştirir. Bunların aslında birer sınağa olduğu vurgulanır. “Sanmak” eyleminin kendisi, bir karşılığı olmayan, gerçek değer taşımayan bir varsayımı ifade eder. Böylece Âyet, dünyevi nimetlerin kişiye aidiyet iddiası taşımadığını ve yalnızca sınağa

⁶⁹ ez-Zümer 39/8.

⁷⁰ el-İsrâ 17/48.

⁷¹ el-Enbiyâ 21/62.

⁷² el-Enbiyâ 21/62.

⁷³ Sekkâkî, *Miftâhü'l-‘Ulûm*, 308.

⁷⁴ el-Mü’minûn 55.

olduğunu güçlü biçimde vurgular. Yüce Allah âyette inkâr edenlere verilen dünyevi servet ve çocukların kendilerine verilen bir ihsan ve lütuf olmadığını anlamaları gerektiğini, bütün bunların sınama kabilinden hususlar olduğu anlatılmaktadır. Âyet soru edâtı(اَيْخُسْبُونْ) ile başlamaktadır. Bu cümle inkâr anlamında bir soru cümlesidir.⁷⁵ Buna belâgat ilminde istifhâm inkârî denilir. Bundan maksat bir şeyin kabul edilmemesidir. Âyette sanmak eyleminin karşılığı bulunmadığı, hiçbir anlam ifade etmediği anlatılmaktadır. Sonuç olarak âyetteki istifhâm inkârî, inkâr edenlerin yanlış algılarını çarpıcı biçimde ortaya koyar. Bu ret soru biçimi, hem anlamı yoğunlaştırır hem de okuyucuda düşündürücü bir etki bırakır.

1.2.3. Kasr/Tahsis etmek

Kasr lügatte “hapsetmek, “tahsis etmek” vb. anlamlara gelir. Terim anlamı ise bir şeyin başkalarında bulunmayıp ancak bir şeyde bulunduğunu ifade etmektir.⁷⁶ Yani kasr bir şeyin başkalarında bulunmayıp ancak bir şeyde olduğunu tescil etmektir. Tahsîs edilen maksûr olarak adlandırılır. Başka bir şeyin kendisine tahsis edildiği şeye de maksûrun ‘aleyh denilir.⁷⁷ Kasr bazen nefy ile, bazen إِنْما ile bazen لَا atıf edâtı ile, bazen de بَلْ/لَكِنْ atıf edâtı ile yapıldığı gibi, sonradan gelmesi gereken bir ifâdeyi öne almakla veya zamirü'l fasl ile de yapılır. Nefy için örnek şu âyet verilebilir:

“Andolsun ki “Allah üç unsurdan biridir” diyenler de kâfir olmuşlardır.”⁷⁸ Âyetteki مَا nefiy harfidir. انما, ancak anlamına gelir. Bu edatla da kasr yapılır. Kur’ân-ı Kerîm’de انما edatının geçtiği bir çok âyet bulunmaktadır.

Örneğin;

قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“De ki: “Bana ilâhınız bir tek ilâhtır diye vahyediliyor;siz hâlâ teslim olmayacak mısınız?”⁷⁹

Bir cümlede bir kelimenin normal olarak zikredilmesi gereken yerden önce zikredilmesiyle de kasr yapılır. Örneğin;

⁷⁵ Ali Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 2015), 216.

⁷⁶ Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris ez-Zekerîyya İbnü Fâris, *Mu'cemü'l-mekâyis fi'l-Luğa* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1998), 891-892.

⁷⁷ Nâyif Ma'rûf, *el-Mu'cezû'l-Kâfi fi 'Ulûmi'l-Belâğa* (Beyrut: y.y., 1997), 61.

⁷⁸ el-Mâide 5/73.

⁷⁹ el-Enbiyâ 21/ 108.

بَلِ اللّٰهُ فَاَعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ “Hayır! Yalnız Allah’a kulluk et ve şükredenlerden ol!” Âyetinde اللّٰهُ lafzı cümlede mef’ûl olmasına rağmen emir fiilden önce zikredilmiş, anlam bakımından sadece Allah’a ibâdet et anlamında tahsisve kasr olmuştur.

Arap dilinde bir de zamirü’l fasl ile kasr yapılır. Örneğin mâide sûresinde şöyle buyrulur:

فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ “Fakat sen beni vefat ettirdikten sonra onların halini bilip gören sadece sensin.”⁸⁰ Âyette zikri geçen أَنْتَ munfasıl zamiri zamirü’l-fasl vazifesi ifâ eder. Zâriyât sûresinde ise şöyle buyrulur:

إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينِ

Sûrede bulunan kasr muhtevâlî âyetler şunlardır:

Örnek 1

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ

“Bugün de ben onlara sabretmelerinin karşılığını veriyorum. Onlar hakikaten muratlarına ermişlerdir.”⁸¹ Âyet, mü’minlerin sabır ve fedakârlıklarının karşılığını Allah’ın ahirette vereceğini ifade eder. Mü’minler, zorluklara göğüs germeleri sebebiyle emellerine ulaşacak ve gerçek başarıyı elde edeceklerdir. Âyet kâfirlere yönelik olarak âhirette Yüce Allah’ın sabretmeleri, eziyetlerine göğüs germeleri sebebiyle mü’minleri ödüllendireceğinden söz etmektedir. Âyette geçen أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ cümlesinde هُمُ zamiri yer almaktadır. İ’râb bakımından âyetteki أَنْ fiile benzeyen harf, هُمُ zamiri o’nun ismi, ise haberi durumundadır. هُمُ zamiri ile âyet zamirü’l-fasl ile kasr olmuştur. Anlam olarak cümleye “sadece ve sadece kurtuluşa erenler onlardır” şeklinde tahsis anlamı vermektedir. Sonuç olarak âyet, hem dilbilgisel yapısı hem de belâgatî unsurlarıyla mü’minlerin sabır ve itaatlerinin ödüllendirileceğini ve kurtuluşun yalnızca onların hakkı olduğunu net bir biçimde vurgular. هُمُ zamiriyle yapılan tahsis, mesajın kesinliğini ve etkisini artıran önemli bir belâgat aracıdır.

1.2.4. İtnâb

İtnâb أَطْنَبَ fiilinin master şeklidir. Lügat anlamı “sözü uzatmak” anlamındadır.⁸² Terim anlamı ise herhangi yeni bir fayda için maksadı alışıl gelmiş ibâreden fazla ibâre ile ifade

⁸⁰ el-Mâide 5/117.

⁸¹ el-Mü’minûn 23/111.

⁸² Mehmet Rifat, Mecâmi’ul edeb, ilmi meânî (İstanbul: Dersaadet, 1890), 221-222.

etmek demektir.⁸³ İtnâb sanatı birkaç şekilde olur: Zikrû'l-Hâss ba'del 'Amm (Umuma delalet eden lafızdan sonra hususa delâlet eden lafzı söylemek), Zikrû'l-'Amm ba'de'l-Hass (Hususa delâlet eden kelimenin şânına önem vererek, ondan sonra umuma delâlet eden bir kelimeyi söylemek ve izâh ba'de'l-ibhâm (Manayı dinleyicinin zihnine yerleştirmek için üstü kapalı anlatımdan sonra konuyu açıklamak suretiyle yapılır).⁸⁴

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

“حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ *Namazları ve orta namazı aksatmadan kılın, huşû içinde Allah'ın huzurunda durun.*”⁸⁵ Bu yapı, zikrû'l-hâs ba'de'l-'âm (genelden sonra özeli anma) sanatının tipik bir örneğidir. Bu sanatın amacı, genel hüküm içinde yer alan bir unsurun önemini özellikle vurgulamak, muhatabın dikkatini oraya yöneltmektir. Dolayısıyla, Allah Teâlâ burada tüm namazların kılınmasını emretmiş, ardından “orta namaz”ı ayrıca zikrederek onun diğerlerinden ayrı bir fazilet ve ehemmiyete sahip olduğunu beyan etmiştir. Âl-i İmrân sûresinde şöyle buyrulur:

“رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا *Rabbim! Beni, annemi babamı, inanmış olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları bağışla, zalimleri ise daima helâk et.*”⁸⁶ Nûh Sûresi 28. âyetinde, duanın kapsamı bireyselden evrensele doğru genişleyen bir tertip içerisinde sunulmuştur. Bu tertip, belâgat ilminde zikrû'l-'âm ba'de'l-hass sanatıyla ifade edilir. Âyette önce özel olan (dua edenin kendisi, anne ve babası), ardından genel olan (tüm müminler) zikredilmiştir. Bu yapı, hem anlam genişliği hem de duygusal yoğunluk açısından metne güçlü bir ifade zarafeti kazandırmaktadır. Böylece dua, şahsî bir talep olmaktan çıkıp evrensel bir rahmet niyazına dönüşmektedir.

Bir başka itnâb çeşidi de bir kelimenin tekrar etmesi şeklinde gerçekleşir. Örneğin inşirâh suresinde şöyle buyrulur:

“فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا *Evet, doğrusu her güçlüğü yanında bir kolaylık var.*”⁸⁷ “Evet, doğrusu her güçlüğü yanında bir kolaylık var.”⁸⁸ Bu âyetlerde Yüce Allah zorluk hadisesinin ebedi olmayacağını, kolaylığın da daim olmadığı, zorlukla kolaylık kolaylıkla

⁸³ Ali el-Cârim-Mustafa Emîn, *el-Belâğatü'l-Vâziha* (Mısır: y.y., 1959), 250-251; el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-Belâğa*, 201.

⁸⁴ Hâşimî, *Cevâhirü'l-Belâğa*, 201-206.

⁸⁵ el-Bakara 2/238.

⁸⁶ Nûh 71/28.

⁸⁷ el-İnşirâh 94/5.

⁸⁸ el-İnşirâh 94/6.

zorluğun hayatta birbirine takip eden sıfatlar kapsamında olduğu beyân eder. Görüldüğü üzere âyette الْعُسْرُ يُسْرًا kelimeleri tekrar etmektedir. Buna belâgat ilminde itnâb bi't-tekrâr⁸⁹ denilir. Amaç muhatabın zihnine mesajı iyice yerleştirmektir.

İtnâb bazen de mu'tariza (ara söz) cümleleri ile de tahakkuk eder. Örneğin Vâkı'a sûresinde şöyle buyrulur:

“Bakın! Yıldızların yerlerine yemin ederim, Ki bilseniz, bu gerçekten pek büyük bir yemindir. Kuşkusuz o, değeri çok yüce Kur'an'dır.”⁹⁰ Bu âyetlerin ana teması Yüce Kur'andır. Âyette gök cisimlerinden en dikkat çekici olan yıldızlara dikkat çekilmektedir. Bu âyette وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّوَعْلَمُونَ عَظِيمٌ cümlesi yemin cümlesi لَا أَقْسِمُ ile cevabı إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ arasına girmiştir.

Sûrede bulunan itnâb muhtevâlî âyetler şunlardır:

Örnek 1

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِإِيقَاءِ الْآخِرَةِ وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ

“Bu elçinin kavminden olup da inkâra sapan, âhirete ulaşmayı yalan sayan, dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz hatırlı kişiler halka şöyle dediler: “Bu da olsa olsa sıradan sizin gibi bir insan. Sizin yediğinizden yemekte, içtiğinizden içmektedir.”⁹¹

Âyet, elçilere karşı inkâr ve yalan uyduran toplumun ileri gelenlerinin davranışlarını anlatır. Kâfirler, elçinin sıradan bir insan olduğunu iddia ederek halkı yanıltmaya çalışmış, böylece Allah'ın gönderdiği mesajı reddetmişlerdir. Âyette âhiret hayatını inkâr eden toplumun ileri gelenleri ile kendilerine rızık verilip şımaran kâfirler kendi halklarına gönderilen elçilerin kendileri gibi yiyip içen bir insan olduğu yalanını uydurarak onları yanılttıklarından söz edilmektedir. Âyette الْإِنِّكَارُ/inkâr edenler, الْآخِرَةِ/ âhirete kavuşmayı inkâr edenler ve وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا /Dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz...cümleleri arasında itnâb sanatı bulunmaktadır.⁹² Söz konusu âyette üç ayrı unsurun ardışık olarak zikredilmesi, itnâb sanatı çerçevesinde değerlendirilir. “İnkâr edenler”, “âhireti yalanlayanlar” ve “dünya hayatında kendilerine refah verilenler” ifadeleri, kâfirlerin davranışlarının çok yönlülüğünü ve tehlikesini detaylı ve vurgulu bir

⁸⁹ Bulut, *Belâgat Meânî Beyân- Bedî'*, 177. Bir şeyi iki defa ya da daha fazla tekrar etmek.

⁹⁰ el-Vâkıa 75-77.

⁹¹ el-Mü'minûn 23/33.

⁹² Sâbunî, *Safvetü't- Tefâsîr*, 2/311.

biçimde sunar. Bu yapı, hem anlatımın akıcılığını artırır hem de mesajın şiddetini ve etkisini güçlendirir; elçiyi reddeden ve halkı yanıltan kâfirlerin eylemleri, okuyucu veya dinleyici üzerinde daha çarpıcı bir etki bırakır.

1.3. Mü'minûn Sûresinde Bedî' İlmi Uygulamaları

Bedî'/بدیع kelimesi, مع بد mazi fiilinin فعل kalıbında yapılan mübâlağa siygası olup, örneği ve benzeri olmadan yaratıp icâd eden anlamındadır.⁹³ Kur'ân-ı Kerîm'de bu kelime şöyle geçer: بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

Belâgat terimi olarak bedî', muktezâyı hâle uygun sözlerin lafız bakımından kusursuz , anlam yönünden makul olup aynı zamanda bir âhenge sahip olmasının usûl ve kâidelerini inceleyen bir ilimdir.⁹⁴ Bu ilk kurucusu el-Câhız (öl. 255/869) sayılır. Ondan sonra Abbâsi halifesi Abdullah b. Mu'tezz (ö. 296/908) gelir. O'nun bu alanda kaleme aldığı en önemli eser "*Kitabü'l- Bedî'*" dir.⁹⁵

Bedî' ilmi belâgat âlimleri tarafından iki kısma ayrılmıştır.

1.3.1. Muhassinâtı Lafzîyye (Lafızla İlgili Süsleme Sanatları)

Muhassinât-ı lafzîyye, belâgat ilminin bedî' dalında yer alan ve sözün lafız yönünden güzelleştirilmesini amaçlayan sanatlardır.⁹⁶ Bu tür süslemelerde anlamdan çok, kelimelerin ses uyumu, ahenk, tekrar, seci, cinas ve tekrîr gibi ses ve yapı özellikleri öne çıkar. Amaç, metne estetik bir değer kazandırmak ve dinleyici veya okuyucuda hoş bir etki bırakmaktır. Lafzî süslemeler özellikle hitabet, şiir ve Kur'an belâgati gibi alanlarda sıkça kullanılmıştır.

Mü'minûn sûresinde bu kapsamda yalnızca cinas ve seci' sanatları tespit edildiğinden, çalışmada sadece bu iki sanat üzerinde durulacak; her birine dair bilgi verilecek ve örneklerle değerlendirme yapılacaktır.

1.3.1.1. Cinâs

Cinâs lügatte "iki şeyin birbirine benzemesi" demektir.⁹⁷ Terim anlamı ise anlamları farklı, yazılış ve söylenişleri aynı veya benzer olan iki veya daha fazla kelimenin nazım

⁹³ İbn Manzûr, *Lisânü'l- 'Arab*, 8/6.

⁹⁴ Fahrüddin Râzi, *Nihâyetü'l-i 'câz fî Dirâyeti'l-i 'câz* (Beyrut: Dârü'l- 'İlm li'l-Melâyîn, 1985), 114.

⁹⁵ Hâşimî, *Cevâhirü'l-Belâğa*, 298-299; İrfan Matrâci, *el-Câmi'*, 175.

⁹⁶ Ahmed Matlub, *Mu'cemü'l-mustalahati'l-belâğîyye*, 222; Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 41.

⁹⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l- 'Arab*, 6/43; Habenneke, *el-Belâğatü'l- 'Arabîyye*, 2/485.

veya nesirde bir arada kullanılması demektir.⁹⁸ Cinâs-ı İştikâk kök harfleri itibariyle iki lafzın aynı olmasıdır.⁹⁹ Bakara sûresinde şöyle buyrulur:

“امَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ” *“Allah’ın elçisi ve müminler, rabbinden ona indirilene iman ettiler.”*¹⁰⁰ Söz konusu âyetteki اَمَّنَ fiili ile وَالْمُؤْمِنُونَ ismi aynı kökten türetilmiş olup, bu durum Cinâs-ı İştikâk sanatının tezâhürü olarak değerlendirilebilir. Bu sanat sayesinde, iman eylemi ile eylemi gerçekleştiren özne arasındaki ilişki hem anlam hem de ses yönünden vurgulanmış; metnin ritmi, akıcılığı ve estetik değeri artırılmıştır. Böylece hem okuyucu hem de dinleyici üzerinde derin bir etki yaratılmıştır. Bir başka âyette şöyle buyrulur:

“وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ” *“Günaha saplanmış olanlar kıyamet koptuğu gün (dünyada) sadece çok kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler. İşte onlar haktan (oradayken de) böyle saptırılıyorlardı.”*¹⁰¹ Âyette inkârcıların âhiret hayatında dünyada çok kısa bir süre kaldıklarını söyleyecekleri anlatılmaktadır. Bu âyette geçen ilk السَّاعَةُ kelimesi “kıyâmet günü”, ikincisi ise kısa bir zaman parçası anlamındadır.¹⁰²

Mü’minûn sûresindeki cinâs-ı iştikâk sıfatına dair âyetler:

Örnek 1

Bu âyette اَنْزَلْنِي/beni indir fiili ile اَلْمُنْزِلِينَ/konuk edenler ismi aynı kökten türemişlerdir.¹⁰³

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

Bu âyette zikri geçen اَعْمَلُوا/yapınız, ediniz emir fiili ile عَلِيمٌ/TEĞMELÜN kelimeleri de aynı kökten-علم den türemiştir. Bunun için cinâs-ı iştikâk olmuştur.¹⁰⁴

وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ

Bu âyette geçen اَرْحَمْ emir fiili ile الرَّاحِمِينَ cemi kelime aynı kökten رحم türemiştir. Ve bu durum cinâs-ı iştikâk diye isimlendirilir. Cinâs-ı Nâkıs ise iki lafız arasında harflerin türü, sayısı, hareke ve sükûnu ve sırası gibi benzerliklerinden birisinin olmamasıdır.¹⁰⁵

⁹⁸ İbnü Râşık, *el-‘Umde*, 1/453/454.; Mecdi Vehbe Kâmil el-Mühendis, *Mu’cemü’l-Mustalahati’l-‘Arabiyye* (Beyrut: Mektebetü Lübnân en-Nâşirûn, 1984), 138.

⁹⁹ Bulut, *Belâgat Meâni-Beyân- Bedi’*, 361.

¹⁰⁰ el-Bakara 2/285.

¹⁰¹ er-Rûm 30/55.

¹⁰² Kazvînî, *Telhîs*, 237.

¹⁰³ Sâbunî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 311.

¹⁰⁴ Sâbunî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 316.

¹⁰⁵ Kazvînî, *İzâh*, 2/385; Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 55.

Mü'minûn sûresinde cinâs-ı nâkıs âyetleri şunlardır:

Örnek 1

Âyette geçen اَرْسَلْنَا fiili ile اَرْسَلْنَا ismi arasında kök itibariyle bir benzerlik bulunmasına rağmen şekil bakımından değişiklik söz konusu olmuştur. Bundan dolayı cinâs-ı nâkıs denilmiştir.¹⁰⁶

1.3.1.2. Seci'

Seci' lügat olarak güvercin ve kumru gibi kuşların nağmelerini tekrarlamak suretiyle ötmelerine denilir.¹⁰⁷ Belâgat ilminde ise, nesirde iki fasılının son harflerinin birbirinin aynı olması anlamını ifade eder.¹⁰⁸ Bedi' ilminde seci' dört kısma ayrılır: Mürassa', mutarraf, mutevâzî ve mütevâzin seci'. Seci' murassa' iki beyitteki kelimelerin kafiye ve vezin bakımından birbirine eşit olması anlamına gelir.¹⁰⁹ İnfitâr sûresindeki şu âyetler buna delâlet eder.

“Buna göre kuşkusuz erdemliler cennette olacaklar, Kötüler ise kesinlikle cehenneme gireceklerdir.”¹¹⁰ Bu âyette ebrâr (iyilik sahibi) olanların nimetler içerisinde, fuccâr (kötü davranışlarda bulunanlar) olanların da cehennemde olacakları anlatılmaktadır. Âyetteki نَعِيم ve جَحِيم kelimelerinde seci' sanatı mevcuttur. Yine Gâşiye sûresindeki şu âyetlerde seci' vardır:

“Kuşkusuz onların dönüşü ancak bizedir, Daha sonra onları sorgulamak da ancak bize aittir.”¹¹¹ Yüce Allah bu iki âyette inkârcıların dönüşünün ve muhâsebe edilmelerinin kendisine mahsus olduğunu beyân buyuruyor. Ayet sonlarında geçen اِيَابَهُمْ ve حسابهم kelimelerinde seci' murassa' sanatı vardır.

Seci' mutarraf ise iki cümle arasında vezih bakımından uygunluk bulunmamakla birlikte, fasıla sonlarındaki harfte aynılık bulunması durumunda seci' mutarraf denilir.¹¹² Örneğin Nûh suresindeki şu âyet buna örnektir.

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا

¹⁰⁶ Sâbunî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 311

¹⁰⁷ İbnü Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 8/150.

¹⁰⁸ Râzî, *Nihâyetü'l-İcâz*, 142; Abdülazîz 'Atîk, *'İlmü'l-Bedi'* (Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1985), 215; İsmail Durmuş, “Seci”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Erişim 26 Aralık 2024)

¹⁰⁹ Kazvînî, *el-İzâh*, 2/551; Habenneke, *el-Belâğatü'l-'Arabiyye*, 2/505.

¹¹⁰ el-İnfitâr 82/13-14.

¹¹¹ el-Gâşiye 88/25-26.

¹¹² Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 453.

“Ne oluyor size de Allah’ın büyüklüğünü hesaba katmıyorsunuz?. Oysa O sizi türlü evrelerden geçirerek yaratmıştır.”¹¹³ Bu âyet fasılalarındaki وَقَارًا ve أَطْوَارًا kelimelerinde mutarraf seci’ vardır.

Münevâzî seci de, bir ibârede fasılalarda ve vezin yönünden birbirine uygunluk olması halinde buna münevâzî seci’ denilir.¹¹⁴ Örneğin Gâşiye sûresindeki şu âyet fasılları buna delildir.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ

“Orada yüksek tahtlar, önlerine konmuş kadehler vardır.”¹¹⁵ Âyette Yüce Allah cennet tasviri yapmaktadır. Âyet sonlarındaki مَرْفُوعَةٌ ile مَوْضُوعَةٌ arasında mütevâzî seci vardır. Dördüncü seci’, mütevâzî seci’ dir. Bu da fasılalardaki harflerin sayısının birbirine eşit olması ve son harfinin değişik olmasıdır.¹¹⁶ Gâşiye sûresindeki bu iki âyet örnek olarak verilebilir.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ وَرَّابِي مَبْنُوتَةٌ “Orada yüksek tahtlar, önlerine konmuş kadehler vardır.”¹¹⁷

Âyet sonlarında yer alan مَصْنُوفَةٌ ve مَبْنُوتَةٌ kelimeleri, vezin ve kafiye bakımından birbirine denk olup mütevâzî seci’ sanatının en güzel örneklerinden birini teşkil eder. Bu seci’ sayesinde hem ses ahengi hem de anlamdaki karşıtlık (tezâd) etkili biçimde yansıtılmış, böylece anlatım hem estetik hem de manevî derinlik kazanmıştır.

Mü’minûn sûresinde seci’ vasıflı kelimeler

Örnek 1

Sûrede âyet sonlarındaki¹¹⁸ عَادُونَ, ¹²⁰ حَاقُّونَ, ¹¹⁹ خَاشِعُونَ kelimelerinde seci sanatı vardır.¹²¹

Ayrıca ¹²³ تَشْرَبُونَ, ¹²² تَتَّقُونَ fiillerinde de seci sanatı bulunmaktadır.

¹¹³ Nûh 71/13-14.

¹¹⁴ Râzî, *Nihâyetü'l-İcâz*, 142.

¹¹⁵ el-Gâşiye 88/13-14.

¹¹⁶ Muhammed b. Ali Tehânevî, *Keşşâfü Istilâhati'l-Fünûn*. Thk. Ahmed Hasan Besec. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1999.2/377; Ahmed Matlûb, *Mu'cemü'l-Mustalahati'l-Belâğîyye* (Beyrut: Mektebetü Lübnân en-Nâşirûn, 1996), 315.

¹¹⁷ el-Gâşiye 88/15-16.

¹¹⁸ el-Mü'minûn 23/7.

¹¹⁹ el-Mü'minûn 23/2.

¹²⁰ el-Mü'minûn 23/5

¹²¹ Sâbunî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 306.

¹²² el-Mü'minûn 23/33.

¹²³ el-Mü'minûn 23/32.

1.3.2. Muhassinatı Ma'neviyye (Mana ile İlgili Süsleme Sanatları)

Muhassinât-ı ma'neviyye, sözün mânâ yönünden güzelleştirilmesini sağlayan bedî' sanatlarıdır. Bu sanatlardaki amaç, ifade edilen düşünceye derinlik, incelik ve etkileyicilik katmaktır. Tezat (tezâd), mukabele, hüsn-i ta'lîl, irsâl-ı mesel, kinaye gibi mânâyâ dayalı sanatlar bu gruba girer. Bu tür süslemeler, sözün sadece biçimsel değil, içerik açısından da dikkat çekici ve çarpıcı olmasını sağlar. Özellikle edebî metinlerde, vaaz, nasihat ve Kur'ân tefsirlerinde önemli bir yer tutar.

1.3.2.1. Mukâbele

Mukâbele sözlükte قَابِل fiilinin masdar formu olup, bir şeyi başka bir şeyle karşılaştırmak ve yüzyüze getirmek anlamındadır.¹²⁴ Belâgat ilmindeki karşılığı ise önce iki veya daha fazla manayı bir araya getirmek, sonra sırasıyla bunların karşılıklarını zikretmektir.

Mü'minûn sûresinde mukâbele örnekleri şunlardır:

Örnek 1

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ

Mü'minûn Sûresi'nin 102–103. âyetlerinde, amellerin tartılması bağlamında kullanılan ifadeler, anlam bakımından birbirine tam zıt iki tabloyu sunar. “ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ / خَفَّتْ مَوَازِينُهُ” ve “الْمُفْلِحُونَ / خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ” karşıtlığı, tam mukâbele sanatının Kur'an'daki en berrak örneklerinden birini teşkil eder. Bu üslup, ilahi adalet fikrini hem lafız hem anlam dengesiyle vurgulayarak Kur'an'ın belâgî kudretini açıkça ortaya koyar.

1.3.2.2. Tıbâk

Tıbâk طَبَق fiilinin masdar şekli olup “bir şeyi diğerine uygun hale getirmek, iki şeyi birbirine eşit hale getirmek veya onları aynı hizaya getirerek yapıştırmak, dört ayaklı hayvanların yürürken ön ayaklarının izine basması” anlamlarını taşır.¹²⁵ Bedî' ilminde ise hakikât olsun mecâz olsun iki zıt manayı bir araya zikretmek demektir.¹²⁶ Tıbâk-ı selb ve tıbâk-ı manevî gibi kısımları ayrılır. Tıbâk-ı selb aynı cinsten iki kelimenin bir defa olumlu, bir defa da olumsuz olarak veya aynı kelimenin bir defa olumlu, bir defa da olumsuz olarak bir arada zikredilmesidir. Tıbâk-ı manevî ise lafız bakımından değil anlam yönünden bir mutabakatın olmasıdır.

Mü'minûn sûresinde tıbâk sanatı ile ilgili örnekler

¹²⁴ İbnü Râşık, *el-'Umde*, 1/950; Fazl Hasan Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ*, 'İlmü'l-Meânî (Ammân: y.y. 2004), 282.

¹²⁵ İbnü Fâris, *Mu'cemü'l-Mekâyis fî'l-Luğa*, 631; İbnü Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 10/209-211.

¹²⁶ İrfân Matrâcî, *el-Câmi*, 178.

Örnek 1

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ¹²⁷

Bu âyetle geçen نَمُوتُ وَنَحْيَا muzari fiilleri “ölürüz” ve “yaşarız” anlamında iki zıt kavram olarak yer almaktadır, bu sebeple tıbâk sanatı ortaya çıkmıştır.

Örnek 2

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْجِرُونَ¹²⁸

Bu âyetle ise تَسْبِقُ öne geçmek muzari fiili ile يَسْتَأْجِرُونَ geç kalmak muzari fiili arasında anlam bakımından zıtlık söz konusudur ve böylece tıbâk sanatı zâhir olmuştur.

Örnek 3

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ¹²⁹

وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ¹³⁰

Bu iki âyetle geçen يُؤْمِنُونَ muzari fiili ile يُشْرِكُونَ muzari fiili anlama bakımından birbirlerine zıt kavramlar olup tıbâk sanatı ortaya çıkmıştır.

Örnek 4

ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ

“Sen kötülüğü en güzel tutumla sav, Onların yakıştırdıkları şeyi çok iyi biliyoruz.”¹³¹

Müfessir Sâbûnî’ye göre bu âyetle tıbâk-ı manevî sanatı vardır. Zira burada anlam “kötülüğü iyilikle defet” demektir. Bu bakımdan mânâ ile tıbâktır, lafızla değildir.¹³²

Örnek 5

قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ¹³³

Âyetle geçen يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ cümlesinde tıbâk-ı selb sanatı vardır. Çünkü aynı kökten gelen يُجِيرُ muzari fiili olumlu olarak gelmiş, bir de يُجَارُ وَلَا şeklinde olumsuz olarak gelmiştir. Bu duruma belâgat âlimleri tıbâk-ı selb adını vermişlerdir.

¹²⁷ el-Mü’minûn 23/37.

¹²⁸ el-Mü’minûn 23/43.

¹²⁹ el-Mü’minûn 23/58.

¹³⁰ el-Mü’minûn 23/59.

¹³¹ el-Mü’minûn 23/96.

¹³² Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 323.

¹³³ el-Mü’minûn 23/88.

SONUÇ

Bu çalışmada, Kur'ân-ı Kerîm'in 23. sûresi olan Mü'minûn Sûresi, belâgat ilminin temel disiplinleri çerçevesinde ele alınmış; teşbîh, istiâre, mecâz ve kinâye gibi beyân sanatlarının yanı sıra, meânî ve bedî' ilmine dair unsurların sûre içerisindeki yansımaları analiz edilmiştir. Müfessirlerin ve belâgat âlimlerinin yorumları ışığında gerçekleştirilen bu inceleme neticesinde, sûrenin yüksek bir edebî derinlik taşıdığı ve söz konusu sanatların anlam zenginliğini pekiştirdiği açık biçimde ortaya konmuştur.

Sûrenin ilk on âyetinde mü'minlerin nitelikleri detaylı şekilde ortaya konmakta; ibadetlerinde huşû sahibi olmaları, ahlâkî sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri ve dinî yükümlülüklerle karşı duyarlılıkları vurgulanmaktadır. Bu vasıflar, Kur'ânî perspektifle ideal bir mü'min tipolojisini yansıtmaktadır. Bu bağlamda sûrede yer alan edebî sanatlar, söz konusu ahlâkî ve itikadî derinliğin etkili bir biçimde aktarılmasına katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada, Mü'minûn Sûresi'nde beyân ilmi kapsamında en çok istiâre, kinâye, teşbîh ve mecâz sanatlarının belirgin bir biçimde yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca meânî ilmi çerçevesinde kasr, istifhâm ve itnâb sanatlarına dair örnek âyetlerin bulunduğu, bedî' ilmi açısından ise mukâbele, seci', cinâs ve tıbâk sanatlarına ait çeşitli örneklerin sûrede yer aldığı belirlenmiştir. Bu durum, Mü'minûn Sûresi'nin sadece anlam boyutunda değil, üslûp ve yapı açısından da Kur'ân'ın i'câz yönünü destekleyen bir örnek olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Mü'minûn Sûresi hem muhtevâsı hem de üslûbu itibarıyla Kur'ân'ın edebî i'câzını yansıtan güçlü örneklerden biridir. Mü'minlerin vasıflarına dair yapılan tanımlamaların günümüz toplumsal yapısı içerisinde daha görünür ve etkili kılınması, Kur'ân'ın hedeflediği ahlâkî insanın gerçekleşmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu yönüyle sûre, sadece tefsirî değil, aynı zamanda belâgat ilmi açısından da çok yönlü tahlillere açık olup; bu tür incelemelerin hem dilsel hem de toplumsal bilinçlenme adına kıymetli katkılar sunacağı kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdurrahmân Hasan Habenneke el-Meydânî. *el-Belâğatü'l-'arabiyye, usûsuhâ ve funûnuhâ*, 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1996.
- Abdülazîz 'Atîk, *İlmü'l-Bedî'*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye. 1985
- Ahmed Matlûb. *Mu'cemü'l-Mustalahâtü'l-Belâğîyye*. Beyrut: Mektebetü Lübnân en-Nâşirûn, 1996.
- Besyûnî, Abdü'l-Fettâh Feyud. *İlmü'l-Beyân*. Kahire: y.y. 2004.
- Bilgegil, M. Kaya. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri Belâgat*. Ankara: y.y., 1980.
- Bulut, Ali. *Belâgat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Bulut, Ali. *Belâgat-Meânî-Beyân-Bedî'*. İstanbul: İFAV., 4. Basım, 2015.
- Cârim, Ali el-Emîn, Mustafa. *el-Belâğatü'l-Vâzıha*. Mısır: y.y., 1959.
- Cürcânî, Abdü'l-kâhir. *Esrârü'l-Belâğa*. Kâhire: Matbaatü'l-Medenî, 1992.
- Cürcânî, Abdülkâdir, *Delâilü'l-İ'câz*. Kâhire: Matbaatü'l-Medenî, 1992.
- Durmuş, İsmail, “Seci”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Erişim 1 Ocak 2025)
- ez-Zevzenî, Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ahmed. *Şerhu'l-Muallkati'l-'Aşr*. Beyrut: y.y., 1918.
- Fazl Hasan Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmü'l-Meânî*. Ammân: y.y. 2004.
- Firûzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Beyrut: Mektebetü tahkiki't-türâs fî müesseseti er-Risâle.ts.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah, “Beyan”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Erişim 31 Aralık 2024).
- Hâşimî, Seyyid Ahmed. *Cevâhirü'l-Belâğa fî'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*. thk. Yusuf es- Sameylî Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1999.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükrim. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: y.y., ts.
- İbn Râşik, Ebu Ali Hasan el-Kayravânî el-Ezdî. *el-'Umde fî mehâsini's-Şi'r ve âdâbih ve nakdih*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1988.
- İbnü Fâris, Ebû'l-Hüseyin ez-Zekeriyya. *Mu'cemü'l-mekâyıs fî'l-Luğa*. 2. Basım, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1998.
- İnam Fevvâl Akkâvî. *el-Mu'cemü'l-Mufasssal fî 'Ulumi'l-Belâğa*. Beyrut: y.y., 1. Basım, 1996.

- İrfân Matrâcî. *el-Câmi' li Funûni-Lügati'l- 'Arabiyye ve'l- 'arûz*. Beyrut: y.y., ts.
- İsbir, Muhammed Said-Cüneydî, Bilâl. *eş-Şâmil*. Beyrut: y.y.,1998.
- Kazvînî, Hatip Muhammed b. Abdurrahmân. *el-İzâh fî 'Ulûmi'l-belâğa*. Beyrut: y.y., 5. Basım, 1980.
- Kur'an Yolu Meâli*. çev. Hayrettin Karaman-Mustafa Çağrııcı-İbrâhim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Mecdi Vehbe Kâmil el-Mühendis. *Mu'cemü'l-Mustalahati'l- 'Arabiyye*. Beyrut: Mektebetü Lübnân en-Nâşirûn, 2. Basım, 1984
- Mehmed Zihnî Efendi. *el-Kavlü'l-Ceyyid*. İstanbul: Dersaadet, 1327.
- Mehmet Rıfat, *Mecâmi'ul-Edeb 'İlmi meânî*. İstanbul: Dersaadet, 1890.
- Merâğî, Ahmed Mustafa. *'Ulûmu'l-Belâğa*. Beyrut: y.y. 1984.
- Münavi, Abdurrauf. *Feyzü'l-Kadîr Şerhü'l-Câmi's-sağîr*. 6. Cilt. Beyrut: y.y.,1938. (No: 4044)
- Nâyif Ma'rûf, *el-Mu'cezû'l-Kâfî fî 'Ulûmi'l-Belâğa*. Beyrut: y.y., 1997.
- Râzi, Fahrüddin, *Nihâyetü'l-i'câz fî Dirâyeti'l-i'câz*. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1985.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l- Kur'ânî'l-Kerîm, 1986.
- Sandıkçı, Cemal. *Muhammed Ali sâbûnî ve Safvetü't-Tefâsîr'de Belâgat İlmi*. Samsun: Üniversite Yayınları, 2015.
- Saraç, Yekta. *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*. İstanbul: Gökkubbe, 8. Basım, 2010.
- Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Yusuf . *Miftâhü'l- 'Ulûm*. Beyrut: Dârü'l- Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1987.
- Subkî, Behâuddin Ahmed. *'Arûsu'l-efrâh*. thk., Abdulhamid Hindâvi, 2 Cilt. Beyrut: y.y. 2003.
- Suyûtî, Celâlüddin. *Mu'terekü'l-akrân fî İ'câzi'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- Tâhirü'l-Mevlevî. *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Teftâzânî, Sadruddîn. *el-Mutavvel 'ale't-Telhîs*. İstanbul: Matbaa-i amire, 1891.
- Tehânevî, Muhammed b. Ali, *Keşşâfû Istılâhati'l-Fünûn*. thk. Ahmed Hasan Besec. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, 1999.

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s)

Cemal Sandıkçı

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.

The author acknowledges that received not external funding support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

The author declares that he have no competing interests.